

FİLATELİ HİZMETLERİ VE KİŞİSEL PUL UYGULAMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

SERKAN AYCİL*

ÖZ

Filateli ürün ve hizmetlerini, literatür ekseninde değerlendirmeye çalışan sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Posta tarihini sergi, koleksiyon ve pulculuk ekseninde ele alan bu çalışmanın amacı filateli ürün ve hizmetlerine dair bilgiler sunmak ve filateli ile ilgili özgün bir literatür oluşturmaya çalışmaktır. Nitel araştırma yöntemi içerisindeki veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman analizi yönteminin esas alındığı bu çalışmada öncelikle, konu ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklar toplanmış, sonrasında literatürü destekleyen veriler aracılığıyla özgün bir araştırma yöntemi geliştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın verilerini 1840 ile 2021 yılları arasında tedavüle çıkarılan filatelik ürünler oluşturmaktadır. 5 farklı araştırma alanı üzerinden kurgulanan bu çalışmada; 1 adet mühür ile 2 adet posta pulu, 1 adet resmi pul, 1 adet sürekli pul, 1 adet anma bloku, 2 adet kişisel pul, 1 adet portföy, 1 adet ilk gün zarfı, 1 adet özel gün zarfı, 1 adet pul baskılı posta kartı, 1 adet posta kartı ve 1 adet maksimum karta yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın içeriğinde ulusal ve uluslararası sergiler ile emisyon programı kapsamında tedavüle çıkartılan pullara, filateli abone sayısına, kişisel pul verilerine ve filatelik ürün satışından elde edilen gelirlere değinilerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Sonuç olarak gerek posta tarihi gerekse filateli ile alakalı bilgi ve belgelerin, sonraki süreçte yapılması planlanan sanatsal ve akademik çalışmalara kaynak oluşturacak nitelikte olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Posta Tarihi, Filateli, Pul Koleksiyonculuğu, Pul Sergisi, Kişisel Pul.

* Muhasebe Tetkik, İstanbul PTT Bölge Başmüdürlüğü, Muhasebe ve Finans Müdürlüğü, sserkan.aycil@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3540-5548>.

** Çalışmada herhangi bir destek ve teşekkür beyanı veya çatışma beyanı yoktur.

A STUDY ON PHILATELY SERVICES AND PERSONAL STAMP APPLICATION: THE CASE OF TURKEY

SERKAN AYCİL*

ABSTRACT

There is a limited number of studies that try to evaluate philately products and services on the axis of the literature. The aim of this study, which deals with postal history in the axis of exhibition, collection and philately, is to provide information on philately products and services and to try to create an original literature on philately. In this study, which is based on the document analysis method, which is one of the qualitative research methods, first of all, written and visual sources related to the subject were collected, and then an original research method was tried to be developed through the data supporting the literature. The data of the research consists of philatelic products put into circulation between 1840 and 2021. In this study, which was constructed on 5 different research areas; 1 stamp and 2 postage stamps, 1 official stamp, 1 permanent stamp, 1 commemorative block, 2 personal stamps, 1 portfolio, 1 first day envelope, 1 special day envelope, 1 postage stamp printed card, 1 post card and 1 maximum card are included. In addition, in the content of the study, inferences were made by referring to the national and international exhibitions and the stamps put into circulation within the scope of the emission program, the number of philatelic subscribers, personal stamp data and the revenues from the sale of philatelic products. As a result, it has been evaluated that the information and documents related to both postal history and philately will be a source for artistic and academic studies planned to be done in the next period.

Keywords: Postal History, Philately, Stamp Collecting, Stamp Exhibition, Personal Stamp.

* Accounting Inspection, Istanbul PTT Regional Directorate, Accounting and Finance Directorate, sserkan.aycil@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3540-5548>.

1. GİRİŞ

İnsanlar, tarih boyunca önem atfettikleri nesnelere toplama ve biriktirme eğiliminde olmuşlardır. Zaman içerisinde görülen sayısal artış ve ürün çeşitliliği, toplanan nesnelere belirli bir sistem dâhilinde sınıflandırılarak sergilenmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bireylerin merak etme, ilgi duyma, öğrenme, araştırma, haz alma ve yarar sağlama gereksinimlerinin bir yansıması olduğu düşünülen bu anlayış sayesinde, mevcut birikimler belirli bir zaman sonra, toplumsal değerlerin bir sonraki kuşaklara aktarıldığı önemli bir kültür varlığına dönüşmüştür. Bu dönüşüm, doğal bir sistemin kurulmasına ve koleksiyon kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Colligere fiilinden türetilmiş olan koleksiyon sözcüğü merak etme, öğrenme, zevk alma veya yarar sağlamak amacıyla bir araya getirilmiş ve belirli bir sistem içerisinde sınıflandırılmış nesnelere terennüm etmek amacıyla kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Uzun Aydın, 2020, s. 83). Sanat yapıtlarının bir araya getirilerek sergilenmesini öngören benzer uygulamalar, sürdürülebilir bir toplumsal birikimin oluşmasına katkı sunmaktadır.

Filatelinin var olmasındaki en önemli gerekçe, şüphesiz mektuplardır. Diğer yazı türlerine nazaran oldukça farklı özellikler arz eden bu gelenekte yazar, duygu ve düşüncelerini belirli kurallara bağlı kalmadan özgür bir biçimde sayfalara sığdırmaya çalışmaktadır. Zaman içerisinde daha fonksiyonel hale gelen mektuplar, gerek özel gerekse resmi yazışmaların vazgeçilmezleri olmuştur. Mektubun, günümüzdeki yazma anlayışına uygun bir nitelik kazanması ise ancak 16. yüzyıl sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'da yaygınlaşan bu yazınsal tür, 18. ila 19. yüzyılda daha hissedilir etkiler göstermiş ve edebiyat tarihi içerisindeki yerini almıştır (Kuter, 2012, s. 13-14).

Mektuplarda pul kullanılması fikri ise posta hizmetlerine önemli bir takım yenilikler getirmiştir. Kısa zamanda yaygınlaşan uygulama sayesinde birçok ülke kendine özgü pullar üretmiş ve posta tekeline önemli pratikler kazandırmıştır. Ürün ve hizmetlerdeki sayı ve çeşitliliğin artmasıyla birlikte, sonraki süreçte sayısızca obje ve argüman ortaya çıkmıştır. Bir dönem posta hizmetlerinin değişmez pratikleri olarak görülen belge ve objeler, günümüzde asıl işlevlerinin ötesine geçmiş ve filatelik materyaller olarak değer görmeye başlamıştır.

Filateli ürün ve hizmetlerini, literatür ekseninde değerlendirmeye çalışan sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Posta tarihine dair bilgilendirmede bulunan ve aynı zamanda filatelinin tarihi süreç içerisindeki önemini istatistik verilerle açıklamaya gayret eden bu çalışmanın, önemli bir araştırma ögesi olarak değerlendirileceği düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Posta tarihini sergi, koleksiyon ve pulculuk ekseninde ele alan bu çalışmanın amacı filateli ürün ve hizmetlerine dair bilgiler sunmak ve filateli ile ilgili özgün bir literatür oluşturmaya çalışmaktır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Yazılı ve görsel kaynaklar üzerinden ilerletilen bu çalışma bilgi toplama, analiz ve değerlendirme aşamalarını kapsamaktadır. Nitel araştırma yöntemi içerisindeki veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman analizi yönteminin esas alındığı bu çalışmada öncelikle, konu ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklar toplanmış, sonrasında literatürü destekleyen veriler aracılığıyla özgün bir araştırma yöntemi geliştirilmeye çalışılmıştır.

2.3. Araştırmanın Verileri

Araştırmanın görsel verilerini 1840 ile 2021 yılları arasında tedavüle çıkarılan filatelik ürünler oluşturmaktadır. Tablo 1’de, çalışmada kullanılan filatelik ürünlere ilişkin temel verilere yer verilmiştir.

Tablo 1: Çalışmada Yer Verilen Filatelik Ürünlere Ait Temel Veriler

Ürün Cinsi	Filatelik Ürün	Basım Tarihi	Adet	Değeri
Mühür	Damga	1846	1	-
	Posta Pulu	1840	1	1 Penny
Pullar	Posta Pulu	1863	1	5 Kuruş
	Resmi Pul	2019	1	8.40 Kuruş
	Sürekli Pul	2021	1	3 TL
	Anma Pulu	2021	1	3 TL
	Anma Bloku	2020	3	5.50 Kuruş 3+3 TL
	Kişisel Pul	2013-2016	2	1+1 TL

Portföy	Pul Portföyü	2019	1	35 TL
Filatelik Zarflar	İlk Gün Zarfı	2019	1	4 TL
	Özel Gün Zarfı	2021	1	3 TL
Filatelik Kartlar	Pul Baskılı Kart	2010	1	0,90 Kuruş
	Posta Kartı	2021	1	-
	Maksimum Kart	2008	1	0,65 Kuruş

5 farklı araştırma alanı üzerinden kurgulanan bu çalışmada; 1 adet mühür ile 2 adet posta pulu, 1 adet resmi pul, 1 adet sürekli pul, 1 adet anma bloku, 2 adet kişisel pul, 1 adet portföy, 1 adet ilk gün zarfı, 1 adet özel gün zarfı, 1 adet pul baskılı posta kartı, 1 adet posta kartı ve 1 adet maksimum karta yer verilmiştir. Konu-görsel uyumunun öncelikli tutulduğu bu çalışmanın kurgusu, içerik ile birebir uygunluk gösteren filatelik ürünler üzerinden oluşturulmuştur.

2.4. Veri Toplanma Süreci ve Veri Analizi

Çalışmanın temelini doküman analizi ve görsel araştırma oluşturmaktadır. Doküman analizi; güvenilirliği ve temsil edilebilirliği kontrol sürecinden geçmiş elektronik (e-kitap, e-dergi, dijital arşiv vb.) ve basılı yayınlar (dergi, kitap, kurumsal yayın, tez, rapor, ansiklopedi vb.) üzerinden ilerletilmiştir. Görsel araştırmada ise filatelinin temel olgularını, literatür boyutuna indirgeyen mühür, pul, kart ve zarflar üzerinden özgün bir içerik oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Ulusal Tez Merkezi, Araştırmaz, Asosindex, EBSCO Host, Türk Eğitim İndeksi, SOBIAD ve Google Akademik gibi elektronik veri tabanları aracılığıyla “posta tarihi, filateli, pul koleksiyonculuğu ve pul sergisi” anahtar kelimeleri kullanılarak aramalar yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda ilgili alana dair yapılmış birçok araştırmaya ulaşılsa da “Filateli Hizmetleri ve Kişisel Pul Uygulaması Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği” başlıklı herhangi bir araştırmaya rastlanılamamıştır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Posta Pulu

Posta yoluyla sevki sağlanan mektup, gazete, posta kartı, küçük paket vb. gönderilerden ücretin tahsil edildiğini gösteren, farklı şekilli küçük resimli değerli kâğıtlardır. Arka yüzü yapışkanlı olan pulların önyüzünde genellikle, pulun parasal karşılığı ile ait olduğu ülkenin tarihi, siyasi tavrı, kültürü, fuanası ve sanatı tema olarak kullanılmaktadır (Kuter, 2012, s. 15).

3.2. Filateli ve Pul Koleksiyonculuğu

Genel olarak pul ve posta ile ilgili materyallerin koleksiyonculuğunun bütün dünyada kabul görmüş adına filateli denilmektedir (PTT, 2020a, s. 3; PTT Anonim Şirketi, 2014, s. 493). Pul koleksiyonculuğu ise PTT A.Ş. tarafından tedavüle çıkartılan pullar ve bu pullarla ilgili olan ilk gün zarfları, posta kartları, hava mektupları, tebrik kartları, posta damgaları, uluslararası cevap kuponları, maksimum kartlar, özel gün zarfları, pul karnesi, yıllık pul poşeti ve antiye gibi filatelik materyallerin bir araya toplanmasıdır. Bu tür materyalleri bir araya getirerek koleksiyon oluşturmaya çalışanlara da filatelist denilmektedir (Eskier, 2017; Kuter, 2012, s. 26).

4. PUL ÖNCESİ DÖNEM

Posta hizmetlerinde pul kullanımının başlatılmasından yaklaşık 200 yıl önce Fransa kralı XIV. Louis, Paris yöresindeki yerel boyutlu posta sistemi kurma işini Villayer adlı bir şahsa verdi. Pratik bir model kurma arayışında olan Villayer, 18 Temmuz 1653'te Billete de Paye (Posta ücreti alındısı) adını verdiği yeni bir sistem oluşturdu. Buna göre, ücreti önceden alınmak suretiyle etiketler bastırıldı ve bastırılan etiketlerin göndericileri tarafından mektuba sarılması sağlandı. Etiketın üzerine bir de gönderinin postaya verildiği gün, ay ve yıl ibareleri eklendi (Eugene, 1947, s. 10-12).

Pul öncesi dönemde her ülke kendi ihtiyaçlarına göre geliştirdiği mühürleri posta işlemlerinde kullanıyordu. Değişik şekillerde tasarlanmış olan ilk mühür örneklerine ise Mezopotamya'da rastlanılmıştır. Mühürler daha çok ticari sözleşmelere ve yazışmalara resmiyet kazandırmak için kullanılıyordu. Hatta Acemlerin mühürsüz mektupları kesinlikle okumadıkları da ayrıca biliniyordu. Buna göre mektuplar önce bir iple sıkıca düğümleniyor sonrasında, düğümlerin üzerine mum damlatılarak mühürleme işlemi tamamlanıyordu (Geçmişten Günümüze Posta, 2007, s. 63; Güven Bezaz, 2006, s. 259). Sonraki süreçte pulların öncüsü sayılan damgalar kullanılmaya başladı. İlk damgalar, pulların icadından yaklaşık 160 yıl kadar önce Londra'da kullanıldı. Kısa zamanda Avrupa'ya yayılan bu uygulama sayesinde, posta hizmetlerine yeni pratikler kazandırıldı. Prefilatelik olarak tanımlanan pul öncesi dönemde damgaların üzerine bir de Franco veya PP-Postage Paid (posta ücreti ödenmiştir) gibi işaretler ve yazılar eklendi. Bu damgaların haricinde mektuplara bir de gönderinin çıkış merkezini gösteren ayrı bir damga daha tatbik ediliyordu (Güven Bezaz, 2006, s. 259).

Benzer yöntemler kullanılarak oluşturulan ilk damga örnekleri Osmanlı İmparatorluğu'nda da kullanılmaktaydı. Prefilatelik dönem olarak isimlendirilen mühür devri, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk postacılık faaliyetlerinin başladığı 1840 yılı ile posta hizmetlerinde pul kullanımının başladığı 1863 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır (Dadyan, 2018, s. 66). Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan ilk posta mühürleri ise 1840'ta Sultan Beyazıt, Beşiktaş, Sultan Mehmet ve Üsküdar şubelerinde kullanılmıştır. Makam mührü olarak bilinen ve posta

müdürleri tarafından kullanılan posta mühürlerinin birkaç istisna haricinde pul yerine tatbik edildiği de görülmekteydi (Geçmişten Günümüze Posta, 2007, s. 63; Güven Bezaz, 2006, s. 259). Posta mühürlerinin yanı sıra sadece posta hizmetlerinde geçerliliği bulunan posta damgaları da mevcuttu. Osmanlıda kullanılan posta damgalarının bir de noktalı, mustatil, müdevver ve müseddes gibi türleri bulunmaktaydı. Ayrıca mühürlerin üzerindeki Osmanlıca ifadeleri okuyamayan koleksiyonculardan önemli bir kısmının, gördükleri her bir posta damgasını posta mührü olarak değerlendirdiği bilinmekteydi (Güven Bezaz, 2006, s. 255-292).

Şekil 1: Tırnova Posta Damgası 1846.

Kaynak: Güzhan, 2020.

Şekil 1'de Prefilatelik döneme ait olan 1846 tarihli negatif bir posta damgasına yer verilmiştir (Güzhan, 2020). Oval bir biçime sahip olan ve üç satırdan oluşan bu damganın orta boşluğuna yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla An Canibi, Postai ve Tırnova ifadeleri yerleştirilmiştir. Siyah-beyaz uyumunun aksettirildiği bu tasarımda, damganın üst kısmına güneş sembolü, sağ ve sol köşelerine ise defne dalları konumlandırılmıştır.

5. FİLATELİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1830'lu yıllarda Dundee'de yaşayan ve aynı zamanda posta reformu üzerine çalışmalarda bulunan Chalmers adlı bir kitapçı Londra'ya yerleşerek Bay Knight ile ortak bir matbaa kurdu. Chalmers yapışkanlı damga üzerine denemelerde bulunurken ortağı pul resimli zarflarla ilgileniyordu. Hazırlanan örnekler 1834'te parlamento'ya sunuldu, ancak gereken ilgiyi görmedi (Patrick, 1882, s. 7-9). Posta sistemlerinin en iyi biçimde yürütülmeye çalışıldığı dönemlerde ortaya çıkan birtakım fonksiyonel sorunlar, posta hizmetlerinin aksamasına neden olmakta ve posta idaresine karşı duyulan güveni zedelemekteydi. O dönemde ücretler ağırlığa ve gideceği mesafeye göre belirleniyor, gönderi ücreti alıcıdan tahsil ediliyor, gönderilerin varış zamanı kestirilemiyor, bazı gönderiler kayboluyor, bazıları ise hiç sevk edilmiyordu. Zaman içerisinde çeşitli tartışmaları da beraberinde getiren çarpık uygulamalar hem halkı hem de posta idaresini ciddi boyutlu zararlara uğrattı. Bunun için tanınmış bir araştırmacı olan Rowland Hill'den yardım istendi. Teklifi kabul eden Rowland Hill hemen çalışmalara başladı ve kısa bir zamanda, önemli bir bulguya ulaştı (Güven Bezaz, 2006, s. 290). Rowland Hill sahada çalışırken postacının bir kadına mektup getirdiğini gördü. Postacının

getirdiği mektubu eline alan kadın, bir süre mektuba baktı ve sonra mektubu postacıya geri verdi. Kadının, posta ücretini ödeyemediğini düşünen Rowland Hill postacıya, mektubun ücretini ödedi ve postacıdan mektubu alarak kadına verdi. Postacı gittikten sonra kadın Rowland Hill'e, elindeki mektubun boş olduğunu, posta ücretlerinin yüksekliği nedeniyle göndericiyle aralarında bir yöntem geliştirdiklerinden bahsetti. Buna göre önce mektubu aldıklarını, sonra zarfın üzerine koydukları işaretlerle anlaştıklarını, sonrasında ise zarfı postacıya geri verdiklerini anlattı (Feridun, 1939, s. 7).

Kabine toplantısında şahit olduğu olayı anlatan Rowland Hill, posta hizmetlerinin göreceği zararı asgariye indirmek amacıyla yeni bir sistem önerisinde bulundu. Buna göre posta ücreti göndericisinden peşin tahsil edilecek ve ücretin alındığını gösteren küçük resimli bir kâğıt zarfa yapıştırılacaktı. Çünkü yeni sistem hem devlete peşin tahsil avantajı sağlıyor hem de mevcut hizmetin mutlak suretle yerine getirilme sorumluluğunu yükliyordu. Uzunca süre tartışılan öneri kabul edildi ve 6 Mayıs 1840 tarihinde uygulamaya konuldu. Buna göre biri siyah renkli 1 penny değerinde diğeri ise mavi renkli ve 2 penny değerinde olan ilk pullar İngiltere'de tedavüle çıkarıldı. Pulların üzerinde, Kraliçe Victoria'nın Hollandalı ressam Villiam Mulready'a çizdirdiği resmi yer almaktaydı. Pulların tasarım ve klişeleri ise Charles ve Frederic Heat adlarındaki baba-oğul iki hattat tarafından hazırlandı. 12x20 adetlik 240'lık, telsiz tabakalar halinde hazırlanan pullar Perkins Bacon ve Co. Firması tarafından basıldı. Ayrıca tedavüle çıkarılan ilk pulların üzerinde, hangi ülkeye ait olduğu bilgisine de yer verilmedi (Güven Bezaz, 2006, s. 291; Kuter, 2012, s. 15).

Şekil 2: Penny Black.

Kaynak: Geçmişten Günümüze Posta, 2007, s. 168.

Şekil 2'de 1840'ta tedavüle çıkarılan bir Penny Black tasarımına yer verilmiştir. Siyah zemin ve sarı yüzey renk tonu kullanılmak suretiyle oluşturulan bu tasarımda, Kraliçe Victoria'nın sol profilden betimlenmiş portre görünümü ön plana çıkarılmıştır. Görselin üst kısmına, posta işlemlerinde kullanılabileceğini gösteren postage ifadesi, alt kısmına ise pulun değerini belirten ücret ibaresi konumlandırılmıştır.

Tedavüle çıkarılan pul sayısındaki artış ile birlikte pul toplayıcılığı zaman içerisinde yerini daha sistemli bir yapı olan pul koleksiyonculuğuna bıraktı. Toplayıcılığın ötesinde bir uğraş olan pul koleksiyonculuğu fikri ise dolaşımında bulunan pulları toplamayı, sınıflandırmayı, kodlamayı ve belirli bir sistem dâhilinde arşivlemeyi öngören sistemler bütünüdür (Kuter, 2012, s. 26). İlk pulun yayımlandığı tarihten 1 yıl sonra genç bir Bayan The Times Gazetesi'ne, odasını damgalanmış posta pulları ile kaplatmak istediğini belirten bir ilan verdi. Filatelinin ilk ilanı olarak kabul edilen bu ilandan bir süre sonra bu kez British Museum yetkilisi Doctor Gray gazeteye, pul aradığını belirten başka bir ilan verdi (Masini, 2003, s. 16). Yaklaşık 20 yıl aradan sonra Oscar Berger Levrault tarafından bu kez ilk pul listeleri yayınlandı. Oscar Berger Levrault'un oluşturduğu listeleri sistemli hale getiren Alfred Potiet ise ilk pul kataloğunu yayınladı (Negus ve Birch, 2013, s. 29; Kruck, 2020). Çok geçmeden bunu 1862'de Mount Brow, J.E. Gray ve Frederick Booty'in yayımladıkları ilk koleksiyoner kataloğu takip etti. Bu kataloglarda sadece pullara değil aynı zamanda mektup kâğıdı, paket ve zarfları içeren 2400 çeşit esere de yer verildi (Armstrong, 1914, s. 42; Güven Bezaz, 2006, s. 338). Özellikle Amerika'da popülerleşmeye başlayan pul koleksiyonculuğu tam olarak 1862'de ortaya çıktı. 1864'te ise Georges Herpin ilk defa Yunanca'dan aldığı philos "aşk" ve ateia "vergiden muaf" sözcüklerini birleştirerek "pul sevgisi" anlamına gelen "philatelia" tanımını oluşturdu (Armstrong, 1914, s. 44).

Sonraki dönemlerde İngiltere'nin Sussex Üniversitesi'nde filateli fakültesi kuruldu. Filateli fakültesinin kurulmasıyla birlikte artık akademik anlamda büyük bir atılım gerçekleştirildi. Filatelist Philips ile Rektör Yardımcısı A. Biggs, uzun uğraşlar sonucunda, tamamı 45 albümden oluşan İngiliz pullarını detaylı bir biçimde etüt ettiler. O güne kadar, hakkında bilgi sahibi olunmayan birçok detay da bu sayede ortaya çıkarıldı. Sonraki dönemlerde ise daha farklı çalışma alanları oluşturuldu. Fakülte'nin kontrolünde yürütülen çalışmalar neticesinde, posta pulları ve uluslararası haberleşme gibi konularda önemli araştırmalar gerçekleştirildi (Güven Bezaz, 2006, s. 343).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk pullar 15 Mart 1862'de Ağâh Efendi'nin Posta Nazırlığı görevini yürüttüğü sırada bastırıldı. Yaklaşık 1 yıl sonra 01 Ocak 1863'te tedavüle çıkarılan bu pullar Sultan Abdülaziz'in 13 Ocak 1863 tarihli fermanıyla birlikte postada kullanılmaya başladı (Kış, 2015, s. 326-327; PTT Anonim Şirketi, 2014, s. 494). Darphane-i Amire'de taş tekniği ile ince sigara kâğıdına bastırılan pullar, ilkel bir biçimde anilin boya ile renklendirildi. Üzerinde padişahın tuğrası bulunan ilk örneklerden 3'ü 1, 2 ve 5'er kuruşluk, diğer örnek ise 20 paralık seriler halinde tedavüle çıkarıldı. Bu pullar, 1920'li yıllara kadar 128 defa emisyon programına dâhil edildi (Güven Bezaz, 2006, s. 294-295; PTT Bülten, 2022). Türkiye'deki pul koleksiyonculuğu ise ancak 1930'lu yıllarda gelişme gösterebildi. Bundan önceki ilk girişim ise Hariciye Nezareti'nde memur olarak çalışan Haçik Efendi'nin sadarete yazdığı dilekçedir. Muhasebe memuru olan Haçik Efendi, yazdığı dilekçesinde, iki önemli konuyu dile getirerek

önerilerde bulundu. Bunlardan ilki; 20 paralık bir pulu 1 liraya satın alacak meraklı bir koleksiyoncu kitlesinin olduğudur. İkincisi ise nezaret depolarında kullanım dışı kalan çok sayıda pulun bulunduğu ve bu pulların zaman içerisinde birbirlerine yapışarak çürümeye başladığı bilgisidir. Haçik Efendi, çürümeye terk edilen pulları tanzim ve tasnif edecek bir heyet oluşturulması durumunda bu pulların satışından hazineye 20.000-30.000 liralık bir kaynak sağlanacağını öngördü. Buna rağmen ilk girişimden istenen netice alınamadı. Konu 1890'da tekrar gündeme gelse de yaşanan ekonomik bunalımın etkisiyle ancak 1900'de ikinci girişimde bulunuldu. Yaklaşık on yıllık bir süreci kapsayan ikinci girişimden ise istenen sonuç alındı. Hatta 1912 ile 1916 yılları arasında düzenlenen müzayedelerde, peyderpey satılan antika pullardan ciddi düzeyde gelirler elde edildi (Kış, 2015, s. 331-337). 1925'te ise Türkiye Pul ve Kartpostal Kulübü (Samsun) ile 1935'te Türkiye Filateli Kulübü (Ankara) kısa süreliğine faaliyette bulundu. Hatta ilk posta pulları kataloğu 15 Mart 1931'de Ali Nusret Pulhan tarafından yayınlandı. Pul severlerin bir araya gelerek kurdukları İstanbul Filateli Derneği ise 1948'de ilk faaliyetlerine başladı. Bu süreci 1962'de Türkiye Filateli Derneği Federasyonu'nun kurulması ve 1982 ile 1983 yıllarında iki kez toplanan Filateli Kongresi izledi (Kuter, 2012, s. 29; PTT Anonim Şirketi, 2014, s. 494).

Filateli konulu çalışmaların günümüzde daha işlevsel hale geldiğini söylemek mümkündür. Bunda özellikle dernek ve koleksiyonerler tarafından organize edilen sergilerin etkisi olduğu söylenebilir. Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi'nin kontrolünde ilerletilen ulusal ve uluslararası sergiler ile filatelik tanıtımlar, emisyon programları, pul müzesi faaliyetleri ve Dünya Posta Birliği (UPU) İdari Konsey toplantısı ise daha çok filateli ile ilgili uygulamaların nihai hedefleri üzerinde belirleyici olmaktadır.

Şekil 3: İlk Osmanlı Pul Tuğralı Pul 2. Baskı 1 Kuruş.

Kaynak: PTT Anonim Şirketi, 2014, s. 494.

Şekil 3'te 1 Ocak 1863'te tedavüle çıkarılarak 13 Ocak 1863'te postada kullanılmasına izin verilen Tuğralı Pullardan birine yer verilmiştir. Tuğralı pullar ilk baskıda iki adet, ikinci

baskıda dört adet, üçüncü baskıda ise iki adet olacak biçimde bastırılmıştır (PTT Anonim Şirketi, 2014, s. 494; Togay, 2008). Dikdörtgen bir formda tasarlanan pul dantelsizdir. Beyaz zemin üzerine siyah renkte bastırılan pul 1 kuruş değerinde olup pulun altın oranına, içerisinde Devlet-i Aliye-i Osmaniye yazan bir hilal, hemen üstündeki boşluğa ise Sultan Abdülaziz'in tuğrası konumlandırılmıştır.

6. FİLATELİK TANIMLAR

Bu başlık altında, filateli ürün ve hizmetlerine ait temel tanımlara ve bu tanımlamaları betimleyen görsellere yer verilmiştir.

6.1. Anma Pulu

Bir olayı, konuyu, kişiyi veya kişileri anmak amacıyla bastırılan pullardır (PTT, 2020a, s. 3).

Şekil 4: Türk Ressamlarımızın Tabloları, Devrim Erbil, 2021, 38 x 38 mm.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.2. Anma Bloku

Ayrı bir pul türü olmayıp, posta ücretinin ödenmesinde kullanılan tabaka biçimindeki pullardır (PTT, 2020a, s. 3).

Şekil 5: Akdeniz 2020 Geleneksel Gastronomi, Hakan Doğu, 2020, 90 x 100 mm.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.3. Resmi Pul

Üzerinde “resmi” ibaresi bulunan ve yalnızca genel bütçede yer alan kurumlar ile katma ve özel bütçeli kurumların, belediyelerin ve bunlara bağlı idarelerin postaya verdikleri her türlü gönderilerin ücretlendirilmesinde kullanılan pullardır (Filateli, 2016).

Şekil 6: Resimli Ebru, Atilla Can, 2019, 26 × 41 mm

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.4. Sürekli Pul

Posta ücretlerinin ödenmesi amacıyla fazla sayıda bastırılan pullardır (Filateli, 2016).

Şekil 7: Hoşgörü ve Sevgi, Nurgül Özkeser, 2021, 38 x 38 mm.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.5. İlk Gün Zarfı (FDC)

Pulun çıktığı ilk gün satışa sunulan ve üzerinde pulun konusu ile aynı konuda özel bir baskı bulunan zarflardır. Ayrıca ilk gün zarflarının üzerinde ilk gün damgası ile işaretlenmiş anma pulu serisi, anma bloku veya sürekli posta puluna yer verilebilmektedir (Filateli, 2016).

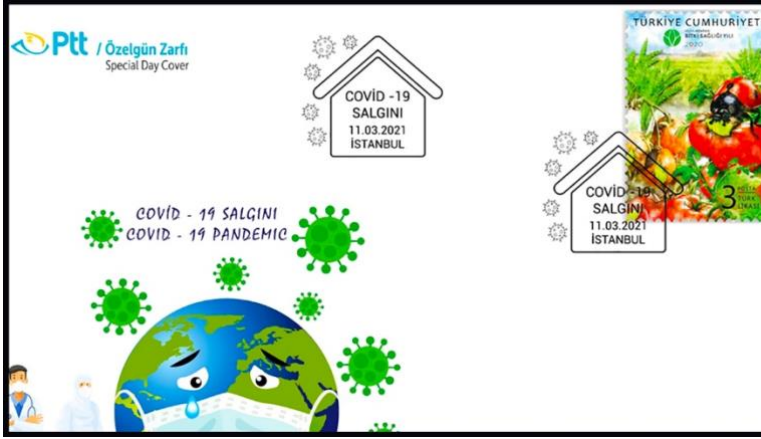

Şekil 8: 2019 Japonya'da Türk Kültür Yılı, Esengül Özer, 99 x 66 mm.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.6. Özel Gün Zarfı

Üzerinde anma pulu veya sürekli posta pulu bulunan ve özel tarih damgası ile damgalanmış özel baskılı filatelik zarflardır (Filateli, 2016).

Şekil 9: Covid-19 Salgını.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.7. Portföy

İçerisinde anma pulu, posta kartı, ilk gün zarfı veya diğer materyaller bulunan filatelik dosyadır (Filateli, 2016).

Şekil 10: Göbeklitepe 2019 Portföy.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.8. Pul Baskılı Kart

Üzerinde posta kartı ibaresi ile postadan alınacak ücreti gösteren bir adet pul baskısının yer aldığı resimli veya resimsiz kartlardır (Filateli, 2016).

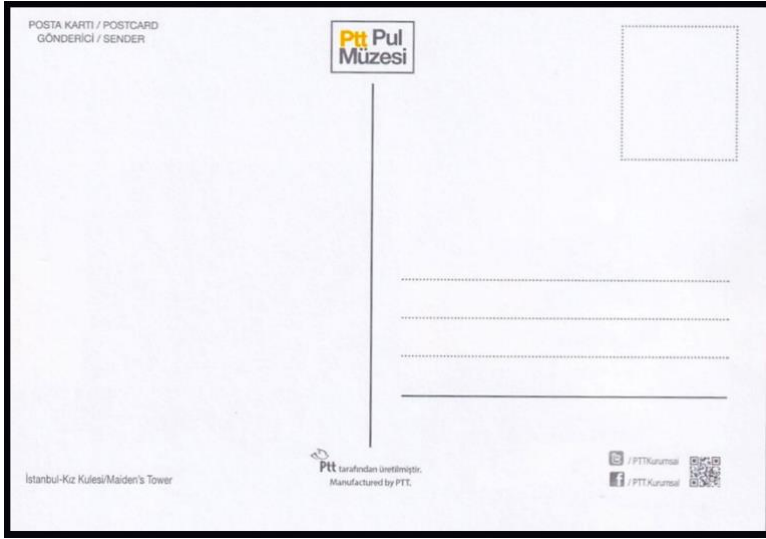

Şekil 11: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 2010, Coşkun Aydın, 106 x 157 mm.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.9. Posta Kartı

PTT tarafından üretilen ve üzerlerinde posta kartı ibaresi bulunan bir yüzü resimli veya resimsiz olan kartlardır (Filateli, 2016).

Şekil 12: Posta Kartı.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

6.10. Maksimum Kart

Üzerindeki pul baskısı ile aynı konuda tasarıma sahip olan damgalanmış kartlardır (Filateli, 2016; PTT, 2020a, s. 3; PTT Anonim Şirketi, 2014, s. 527).

Şekil 13: Rafadan Tayfa Çizgi Film Karakterleri, 2023.

Kaynak: Kişisel Arşivden.

7. KİŞİSEL PUL UYGULAMASI

Australia Post 19-24 Mart 1999 tarihleri arasında Melbourne'de düzenlenen Avustralya 99. Uluslararası Pul Sergisinde P damgası olarak bilinen kişiselleştirilmiş pulları ilk defa kamuoyuna tanıtarak farklı bir uygulamaya ev sahipliği yapmıştır (Smith, 2018, s. 8). Kişiselleştirilmiş pul uygulaması dar anlamda; posta pulunun yanında bastırılan kişisel bir fotoğrafı ifade etmek için kullanılan bir tabirdir. Ancak daha geniş bir ifade ile kişisel pullar

Kuruluş yıldönümü, belli bir olayın anılması, kişisel veya ticari bir ürünün tanıtılması, doğum günü, evlilik yıldönümü, anneler günü, babalar günü gibi özel günler ile mezuniyet töreni, hatıra ve benzeri amaçlarla gerçek ve tüzel kişilerin talebi doğrultusunda üzerinde postada geçerli ücretin yer aldığı ve belirli bir hizmet bedeli karşılığında Şirket tarafından basımı yapılan posta pulu olarak tanımlanmaktadır (PTT, 2020b, s. 4).

Filateliye yeni bir boyut getirmek ve posta idaresine kaynak oluşturmak amacıyla başlatılan kişiselleştirilmiş pul uygulaması kısa zamanda popüler hale gelerek birçok ülkede farklı isimler adı altında yaygınlaşmıştır. Buna göre; Büyük Britanya’da gülümseyenler, Endonezya’da kişiselleştirilmiş pullar ve PRISMA, Kanada’da resimli posta, Singapur’da benim pulum, Yeni Zelanda’da kişiselleştirilmiş pullar, Slovakya’da kişiselleştirilmiş kuponlu pullar, Türkiye’de ise kişisel pul ismi kullanmıştır (Cardona, 2006, s. 4; Slovenska Posta, 2022).

Türk filateli tarihinde yeni bir uygulama olan kişisel pul hizmeti PTT’nin 165. Kuruluş Yıldönümü kutlamaları kapsamında uygulamaya alınmıştır. Gerçek ve tüzel kişilerin önceden belirledikleri fotoğraf, tasarım, grafik, çizim vb. görselleri pul olarak bastırabilmelerine olanak sağlayan kişisel pul uygulaması ilk kez 25 Ekim 2005’te başlatılmıştır (Geçmişten Günümüze Posta, 2007, s. 384). Mevcut uygulamaya 2009’da doğrudan kişisel pul hizmeti, 2013’te kişiselleştirilmiş baskı ve zarflama uygulaması ve sonrasında ise kişisel pullu özel zarf hizmeti de dâhil edilmiştir (PTT Faaliyet Raporu, 2012, s. 100). Doğrudan kişisel pul hizmeti “Panel, fuar, kongre, sempozyum gibi ulusal ve uluslararası etkinlikler ile Şirketçe uygun görülecek işyerlerinde gerçek kişilerin sadece kendilerine ait kişisel pul taleplerini karşılamak amacıyla etkinlik yerinde basılıp teslim edilen pulları” ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (PTT, 2020b, s. 4). Kişiselleştirilmiş baskı ve zarflama uygulaması ise bireysel müşterilerin, postaya verecekleri gönderileri, web ortamında tasarlayabilmelerine olanak tanıyan bir yeniliktir. Buna kapsamda 998 adet gönderinin üretimi gerçekleşmiş ve 2014 yılının Ocak ayında alıcılarına teslim edilmiştir (T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2013, s. 43).

Şekil 14: Kişisel Pul Örneği
Kaynak: Kişisel Arşivden.

Şekil 15: Kişisel Pul Örneği
Kaynak: Kişisel Arşivden.

Şekil 14'te dikey formda kurgulanmış bir kişisel pul tasarımına yer verilmiştir. Beyaz zemin rengi kullanılmak suretiyle görselin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı bu tasarımda üst kısma, altın sarısı renklerle TÜRKİYE CUMHURİYETİ hemen sağına ise PTT logosu konumlandırılmıştır. Görselin alt kısmında kalan boşluğun soluna pulun değerini belirten ibare, ortasına tarih ve seri numarası sağına ise posta işlemlerinde kullanılabileceğini gösteren posta ifadesi yerleştirilmiştir.

Şekil 15'te yatay formda kurgulanmış bir kişisel pul tasarımına yer verilmiştir. Beyaz zemin rengi kullanılmak suretiyle görselin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı bu tasarımda üst kısma, altın sarısı renklerle TÜRKİYE CUMHURİYETİ hemen sağına ise PTT logosu konumlandırılmıştır. Görselin sağında kalan boşluğun orta kısmına, pulun posta işlemlerinde kullanılabileceğini gösteren mavi renkli posta ifadesi, sağ alt köşesine pulun değerini belirten ibare, hemen altına ise tarih ve seri numarası yerleştirilmiştir.

8. ARAŞTIRMA BULGULARI

Tablo 2: 2006-2022 Yılları Arasında Seri Bazında Tedavüle Çıkarılan Filatelik Ürünler

Yıllar	Anma Pulu	Anma Bloku	Resmi Pul	Sürekli Pul	İlk Gün Zarfı	Özel Gün Zarfı	Portföy	Pul Baskılı Kart ve Posta Kartı
2006	19	1	5	8	22	7	1	3
2007	11	6	2	2	24	6	2	5
2008	16	3	2	2	23	4	1	6
2009	17	3	2	2	24	1	2	7
2010	15	5	2	1	23	7	3	10
2011	12	7	1	3	25	11	5	6
2012	12	9	2	2	24	14	2	2
2013	23	2	2	5	32	8	5	0
2014	24	5	3	1	29	4	7	5
2015	25	3	5	3	33	4	3	1
2016	25	1	3	4	32	2	9	1
2017	20	3	3	2	29	9	6	4

2018	17	7	2	8	34	6	5	4
2019	15	10	4	4	33	14	4	10
2020	12	8	1	2	23	32	1	1
2021	12	8	2	2	24	18	2	2
2022	19	2	2	2	22	12	1	3

Kaynak: PTT, t.y.; PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 137; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2009, s. 23-35; PTT Genel Müdürlüğü, 2009, s. 77; PTT Genel Müdürlüğü, 2010, s. 95; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2011, s. 102; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2012, s. 101-107; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2014, s. 89; PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2015, s. 37-57; T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2017, s. 115-116; PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2016, s. 43-77; Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2021, s. 109-111; Pulhane, t.y.a; Pulhane, t.y.b; Pulhane, t.y.c; Pulhane, t.y.d.

Tablo 2’de 2006-2022 yılları arasında tedavüle çıkartılan filatelik ürünlere yer verilmiştir. Buna göre posta pulları; anma pulu, anma bloku, resmi pul ve sürekli pul biçiminde, zarflar ise ilk gün zarfı ve özel gün zarfı biçiminde sınıflandırılmıştır. Hem pul hem de zarflardan oluşan posta maddeleri ise portföy, pul baskılı kart ve posta kartı biçiminde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Tablo 2’den anlaşıldığı üzere tedavüle çıkartılan anma pulu sayısının 2007’de 11 adet, 2015 ve 2016’da 25 adet olduğu, devam eden yıllarda ise istikrarın sürdürülemediği görülmektedir. Anma blokunda en düşük emisyonun 1 âdet olarak 2006’da, en fazla emisyonun ise 10 âdet olarak 2019’da gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Resmi pul sıralamasında emisyonun 1-5 aralığında gerçekleştiği ancak genel itibarıyla emisyonun yıllık bazda 2 âdetin altına inmediği görülmektedir. Sürekli pullarda en düşük emisyonun 1 âdet ile 2010 ve 2014’te, en yüksek emisyonun ise 8 âdet ile 2006 ve 2018’de gerçekleştiği görülmektedir. Filateli ürün ve hizmetlerinin önemli bir unsuru olarak kabul edilen ilk gün zarfları, genel itibarıyla tedavüle çıkartılan pul sayısı ile ilişkili bir tablo sergilemektedir. Buna göre 2008, 2009,2010, 2013, 2018, 2019, 2020 ve 2021’deki pul emisyon sayısı ile 2015 ve 2016’daki (anma bloku hariç) emisyon sayısının birebir aynı olduğu, diğer yıllarda ise çok az farklarla benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Özel gün zarflarında emisyonun 2009’da 1 âdet, 2020’de ise 32 âdet olduğu görülmektedir. Hemen her yılda en az bir portföyün çıkarıldığı görülmekte ve emisyonun 2016’da en üst sayı olan 9 âdete çıktığı görülmektedir. Pul baskılı kart ve posta kartlarının 2013 yılı haricinde bütün yıllarda tedavüle çıkarıldığı 2010 ve 2019’da ise 10 âdet ile en üst seviyede baskı yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3: 2006-2022 Yılları Arasında, Pul Emisyon Programı Kapsamında Bastırılan Pullar

Yıllar	Anma Pulu	Resmi Pul	Sürekli Posta Pulu
2006	14.400.000	50.000.000	40.000.000
2007	9.240.000	80.000.000	48.000.000
2008	10.204.000	72.000.000	48.000.000
2009	9.712.000	135.000.000	165.000.000
2010	8.750.000	60.000.000	23.000.000
2011	7.320.000	30.000.000	50.000.000
2012	11.730.000	62.000.000	55.000.000
2013	2.800.000	69.000.000	59.000.000
2014	3.438.000	49.500.000	25.500.000
2015	4.325.000	54.400.000	28.710.000
2016	3.657.000	72.000.000	64.000.000
2017	-	-	-
2018	3.550.000	42.000.000	34.150.000
2019	3.850.000	40.300.000	43.400.000
2020	2.800.000	25.000.000	27.000.000
2021	3.700.000	48.500.000	16.000.000
2022	3.000.000	27.000.000	20.000.000

Kaynak: PTT, t.y.; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2009, s. 23; PTT Genel Müdürlüğü, 2010, s. 95; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2011, s. 102; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2014, s. 89; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2012, s. 107; PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2015, s. 37; T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2017, s. 116; PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2016, s. 43; Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2021, s. 109.

Tablo 3'te pul emisyon programı kapsamında 2006-2022 yılları arasında bastılan pul sayısına yer verilmiştir. Üç farklı kategoride tedavüle çıkarılan pullar; anma pulu, resmi pul ve sürekli posta pulu biçiminde sınıflandırılmıştır. Anma pulu alt başlığına bakıldığında en fazla baskı âdetinin 2006'da gerçekleştiği sonraki yıllarda sayının giderek azaldığı görülmektedir. Resmi

pullarda ise 2006'da 50.000.000 âdet ile başlayan baskının 2009'da 135.000.000 âdete kadar çıktığı, 2020'de ise 27.000.000 âdete kadar düşürüldüğü görülmektedir. Sürekli posta pulunda da resmi pula benzer bir trendin olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre en yüksek baskı âdetinin 2009'da 165.000.000 âdet olarak gerçekleştiği devam eden yıllarda ise resmi pul âdetine benzer bir trendin devam ettirildiği görülmektedir. Ayrıca 2017 yılında pul emisyon programı kapsamında bastırılan pul sayısına ilişkin herhangi bir veriye de ulaşamamıştır.

Tablo 4: 2006-2021 Yılları Arasında Organize Edilen Ulusal ve Uluslararası Pul Sergi Sayısı

Yıllar	Ulusal Pul Sergi Sayısı	Uluslararası Pul Sergi Sayısı
2006	10	-
2007	-	-
2008	24	3
2009	30	2
2010	47	-
2011	26	1
2012	34	-
2013	46	2
2014	24	3
2015	22	-
2016	30	-
2017	5	-
2018	40	1
2019	2	-
2020	1	-
2021	1	-

Kaynak: T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2009, S. 23; PTT Pul Müzesi, ty.; PTT Faaliyet Raporu, 2008, S. 67; PTT Genel Müdürlüğü, 2009, S. 98-100; PTT Genel Müdürlüğü, 2010, S. 96; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2011, S. 101; PTT Faaliyet Raporu, 2012, S. 100; PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2015, S. 57; T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2013, S. 111; T.C.

Tablo 4'te 2006-2021 yılları arasında organize edilen ulusal ve uluslararası pul sergi sayısına yer verilmiştir. 2006'da ulusal bazda düzenlenen pul sergi sayısı 10 olup 2010'da 47'ye çıkarılmıştır. Devam eden yıllarda ise ulusal bazda düzenlenen ortalama sergi sayısının 30 civarında olduğu söylenebilir. Uluslararası bazda düzenlenen pul sergi sayısı ise 1-3 aralığında olup bazı yıllara ait verilere ulaşılammıştır. Pandeminin etkisini sürdürdüğü 2020-2021 yıllarında ise birer sergi düzenlenmiştir.

Tablo 5: 2006-2018 Yılları Arasında Filateli Abone Sayısı ve Ürün Satışından Elde Edilen Gelirler

Yıllar	Abone Sayısı Yurt İçi	Abone Sayısı Yurt Dışı	Toplam Abone Sayısı	Ürün Satışından Elde Edilen Gelir	Yurt Dışı Acente Sayısı
2006	-	-	5.863	-	-
2007	5.116	808	5.924	873.059,74	8
2008	1.357	232	1.589	750.010,31	-
2009	1.554	263	1.817	731.437,33	-
2010	1780	294	2.116	975.284,70	6
2011	2.037	320	2.357	1.030.222,21	6
2012	-	-	2.435	1.187.322,00	-
2013	-	-	2.535	1.480.507,00	6
2014	2.225	361	2.586	-	6
2015	1.747	334	2.081	-	5
2016	1.798	332	2.130	2.253.366,41	5
2017	-	-	-	-	-
2018	2.043	359	2.402	3.601.803,55	6

Kaynak: Geçmişten Günümüze Posta, 2007, s. 284; PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 37-140; PTT Genel Müdürlüğü, 2009, s. 101; PTT Genel Müdürlüğü, 2010, s. 99; T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2011, s. 101-104; PTT Faaliyet Raporu, 2012, s. 100. T.C. PTT Genel Müdürlüğü, 2012, s. 104; PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2015, s. 57; T.C. Posta ve Telgraf

Tablo 5'te 2006-2018 yılları arasındaki filateli abone sayısına ve ürün satışlarından elde edilen gelirlere yer verilmiştir. Tablo 5'ten anlaşıldığı üzere yurtiçi abone sayısının 2007'de 5.116, 2008'de 1.357 devam eden yıllarda ise orta bir seyir izleyerek 1.300-2.200 bandında ilerlediği görülmektedir. Yurtdışı abone sayısının ise 2007'de 808'lik bir değer ile zirveyi gördüğü, 2008'de yurtiçi abone sayısına benzer bir kırılmanın yaşandığı ve dip seviyeye indiği, sonraki süreçte ise yukarı yönlü bir trendin oluştuğu söylenebilir. Ayrıca 2018 yılı toplam abone sayısının 2006 yılına oranla $\frac{2}{5}$ oranında azaldığı başka bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürün satışından elde edilen gelirlere bakıldığında 2007'de 873.059,74 kuruş olan gelirin 2010 yılında 975.284,70 kuruşa sonraki süreçte ise 3.601.803,55 kuruşa kadar çıktığı görülmektedir. Ayrıca yıllık bazda toplam abone sayısında meydana gelen aşağı yönlü trendin, filateli ürün ve hizmetlerinden elde edilen geliri etkilemediği aksine çarpan üzerinde yaklaşık 4.13 kat pozitif bir etki gösterdiği söylenebilir. Yurtdışı acente sayısının 2007-2018 yılları arasında 5-8 aralığında olduğu, bazı yıllara ait verilere ise ulaşılamadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6: 2006-2018 Yılları Arası Kişisel Pul Verileri

Yıllar	Talep	Basım Sayısı	Elde Edilen Gelir (TL)
2006	649	624.550	720.662,00
2008	345	323.000	383.274,00
2012	178	135.250	207.362,50
2013	-	-	2.515.349
2016	650	487.275	759.550,58
2017	2943	1.390.775	3.069.588,03
2018	4.407	1.465.375	3.398.396,00

Kaynak: Geçmişten Günümüze Posta, 2007, S. 284; PTT Faaliyet Raporu, 2008, S. 66; PTT Faaliyet Raporu, 2012, S. 100; PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2016, S. 73; Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2021, S. 109.

Tablo 6'da 2006-2018 yılları arasındaki kişisel pul verilerine yer verilmiştir. Buna göre 2006'da 649 olan talebin 2012'de 178 ile dip seviyeyi gördüğü devam eden yıllarda ise yukarı yönlü bir seyir izleyerek 2018'de 4.407 seviyesine ulaştığı görülmektedir. Talep verilerine benzer bir ivmenin basım sayısı için de geçerli olduğu söylenebilir. Buna göre 2006'da 624.550 olan basım sayısının 2012'de 135.250, devam eden yıllarda ise yukarı yönlü bir trend izleyerek 2018'de 1.465.375'e çıktığı görülmektedir. Kişisel pul satışından elde edilen gelir

2006'da 720.662,00 TL iken 2012'de 207.362,50 kuruş ile dip seviyeye indiği devam eden yıllarda ise yükselme yönlü bir tren izleyerek 2018'de 3.398.396,00 TL seviyesine çıktığı görülmektedir. Ancak genel itibarıyla talep kat sayısının basım kat sayısından yüksek olduğu bu nedenle gelir üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Kişisel Pul Uygulamasına İlişkin Uluslararası Veriler

Ülke	Sorumlu Birim	Uygulama İsmi	Başlama Tarihi	Sonlandırılma Tarihi
ABD	USPS	Customized Postage	2012	Haziran 2020
Avustralya	Australia Post	Personalized stamp	19-24 Mart 1999	Devam Ediyor
Belçika	Bpost	My Stamps	2012	Devam Ediyor
Bhutan	Bhutan Postal	Personalized stamp	2008	Devam Ediyor
Endonezya	Pos Indonesia	Prangko Prisma	Ekim 1999	Devam Ediyor
Filipinler	PHLPost	The selfie stamp	2014	Devam Ediyor
Finlandiya	Posti	Personalized stamp	2000	Devam Ediyor
Güney Kore	Korea Post	My Own Stamp	2002	Devam Ediyor
Hollanda	Post NL	Personalized stamp	Mayıs 2006	Devam Ediyor
Hong Kong	Honkong Post	Heartwarming stamp	2003	Devam Ediyor
Hindistan	India Post	My Stamp	2011	Devam Ediyor
İngiltere	Royal Mail	Smilers	2000	Devam Ediyor
Kanada	Canada Post	Picture Postage	Nisan 2000	Eylül 2022
Macaristan	Magyar Posta	Your own stamp	2004	Devam Ediyor
Malta	Malta Post	Personalized stamp	2005	Devam Ediyor

Moldova	S.E. Posta Moldovei	Personalized stamp	Ağustos 2009	Devam Ediyor
Singapur	Singapore Post	My Stamp	2005	Devam Ediyor
Slovenya	POFIS	Personalized postage stamp with coupon back	2001	Devam Ediyor
Yeni Zelanda	NZ Post	Personalized Postage Labels	2004	Devam Ediyor
Türkiye	PTT A.Ş.	Kişisel Pul	Ekim 2005	Devam Ediyor

Kaynak: Canada Post, 2022; Denny, 2018; Fenech, 2006, S. 29; Finnsh Postal Museum, t.y.; Geçmişten Günümüze Posta, 2007, S. 384; India Post, 2022; Linns Stamp New, 2020; Magyar Posta, 2017, Malta Post, 2012; MFN t.y.; News.gov.hk, 2003; NZ Philatelic Federation, t.y.; Orissadiary, t.y.; Post and Parcel, 2006; Sing Post, t.y.; Slovenska Posta, 2022; Sossi.org, t.y.; Stampbears, 2022; Word Press, t.y.

Tablo 7’de Kişisel pul uygulamasının mevcut olduğu 20 farklı ülkeye ait verilere yer verilmiştir. Buna göre kişisel pul uygulamasını en erken başlatan ülkenin 1999’da Avustralya olduğu Endonezya’nın ise aynı yıl içerisinde uygulamayı başlattığı görülmektedir. Bunu sırasıyla 2000’de Finlandiya, İngiltere ve Kanada, 2001’de Slovenya, 2002’de Güney Kore, 2003’te Hong Kong, 2004’te Macaristan ve Yeni Zelanda 2005’te Malta, Singapur ve Türkiye 2006’da Hollanda 2008’de Bhutan 2009’da Moldova 2011’de Hindistan 2012’de ABD ve Belçika 2014’te ise Filipinler takip etmektedir. Ayrıca ABD’deki sorumlu birim olan USPS Haziran 2020 itibarıyla Kanada’daki sorumlu birim olan Canada Post ise Eylül 2022 itibarıyla kişisel pul uygulamasına son verdiğini duyurmuştur.

9. TARTIŞMA VE SONUÇ

Filateli hizmetlerindeki niceliği belirleyen temel faktör emisyon programıdır. Emisyon programı ise komisyon değerlendirmesi ve bakanlık onayından sonra son şeklini almaktadır. Ürün karması içerisinde yer alan ve önceden belirlenen içeriğe uygun olarak hazırlanan pullar, bir dizi işlem sonrasında, diğer değerli kâğıtlarla birlikte PTT A.Ş. tarafından satışa sunulmaktadır (Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2021, s. 109). Pulların yanı sıra kişisel pul, posta kartları ve filatelik zarf gibi materyallerin basımını da kapsayan bu süreç, filatelinin ve koleksiyon kültürünün oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle portföyde yer alan her bir ürün, kendisinden önceki diğer ürünün tamamlayıcısı konumundadır. Emisyon programındaki her bir ürün grubunun sayı ve çeşitliliği, diğer ürün gruplarına göre farklılıklar arz etmektedir. Ürün yelpazesi sınırlı tutulan ancak fazla sayıda baskıya çıkartılan başlıca ürünler resmi pullar ile sürekli pullardır. Dolayısıyla pul grubunda yer alan resmi ve sürekli

pulların, diğer ürün gruplarındaki filatelik ürünlere nazaran nispi bir üstünlük sağladığı söylenebilir. Çünkü her iki ürünün dışında kalan diğer değerli kâğıtlarda tema sayısı fazla tutulmuş iken tedavüle çıkartılan ürün sayısı sınırlandırılmıştır.

PTT A.Ş. değerli kâğıtlar ile alakalı iş ve işlemlerde sorumluluğun tamamını üstlenmiş kamusal bir güçtür (Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş., 2021, s. 109). Gerek yurt içindeki mevcut işyerleri gerekse yurtdışında açtığı acenteler aracılığıyla sektöre yön vermeye çalışan PTT A.Ş. aynı zamanda pazarlama faaliyetleri ve fiyatlandırma politikası ile ilgili kararları belirleme fonksiyonuna da sahiptir. Bu nedenle hem kendi işyerleri hem de web sitesi üzerinden yaptığı satışlarda aynı fiyat politikalarını uygulamaktadır. Serbest piyasa koşullarına göre hareket eden tüccarlar ise gerek kendi işyerlerinde gerekse web sitesi üzerinden yaptıkları satışlarda kâr marjını oldukça yüksek tutmaktadırlar. Dolayısıyla PTT A.Ş.'nin portföyünde bulunan aynı ürüne farklı bir web sitesinde, gönderi bedeli hariç tutulmak koşuluyla 2 ile 50 kat arasında değişen bir fiyat teklifi verilebilmektedir. PTT A.Ş. açısından paradoksa dönüşen bu olgu kurumun, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinde ortaya çıkan bir zafiyete işaret etmektedir. Pul tüccarları birçok ülkenin filatelik materyallerini satışa sunarlarken PTT A.Ş. sadece emisyon tabi ulusal ürünleri satışa sunmaktadır. Farklı ülkelere ait filatelik ürünlerde kâr marjının yüksel tutulması pul tüccarlarının tekeli olduklarına dair bir izlenim oluşturabilir. Ancak PTT A.Ş.'nin varlığına rağmen ulusal ürünlerde, tam rekabetçi piyasa şartlarının uygulanmaya çalışılması oldukça manidardır. Bu olguyu, filateli abone sayısındaki düşüş ve ürün satışından elde edilen gelirin periyodik olarak azalmasıyla doğrudan ilişkilendirmek mümkündür.

Günümüzde düzenlenen pul sergilerinin önemli bir kısmının dernekler ya da kişisel arşiv sahipleri tarafından, sınırlı olanaklarla organize edilmeye çalışıldığı bilinen bir gerçektir. Bunun yanı sıra efemera ve filateli koleksiyoncuları tarafından tertiplenen mezat ve müzayedelere de rastlanmaktadır. Dijital teknolojilerin giderek yaygınlaştığı günümüz dünyasında, artık bu tür etkinliklerin, sanal ortamlarda takip edilmesi de mümkün hale gelmiştir. Filateli ürün ve hizmetlerinin ulusal ve uluslararası organizasyonlarda belirleyicisi olan Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi, elinde bulundurduğu kamusal gücün etkisiyle hem sanatsal etkinlikleri yönlendirmekte hem de Türkiye'nin tanıtımına önemli bir takım katkılar sunmaktadır.

PTT A.Ş.'nin denetiminde olan kişisel pul uygulamasıyla, filateli dünyasına önemli ayrıcalıklar kazandırılmıştır. Emisyon sürecindeki yasal engellerin önemli bir kısmını ortadan kaldıran kişisel pul uygulaması, gerek PTT A.Ş.'ye kaynak sağlaması gerekse bireysel ve kurumsal kullanıcılara kolaylıklar sunması açısından ilgiyle takip edilen bir hizmettir. İstatistiki veriler, kişisel pul uygulamasına olan talebin her geçen gün arttığını göstermektedir. Talep artışını fırsata dönüştüren ülkeler ise kişisel pul uygulamasına farklı birtakım ayrıcalıklar eklemişlerdir. Kişisel pul uygulamasının Türkiye'deki hizmet akışına bakıldığında mevcut uygulamanın sadece pul basımı ile sınırlı tutulmadığını, aynı zamanda sektöre kazandırılan

kişiselleştirilmiş baskı-zarflama ve kişisel pullu özel zarf hizmeti ile çeşitlendirilerek sunulduğu anlaşılmaktadır. Şuan dünyanın farklı birçok ülkesinde kişisel pul uygulaması devam etmektedir. Görsellerde yer alan dini içerikli paylaşımların ileriki süreçte hukuki açıdan problem oluşturacağını düşünen istisnai birkaç ülke haricinde mevcut uygulamaya son veren herhangi bir otoriteye de rastlanılmamıştır.

Bir dönemin yararlı aktiviteleri arasında, ilk sıralarda yer alan pulculuk ve koleksiyon kültürü, zaman içerisinde popüleritesini yitirmiş ve unutulmaya başlayan değerler arasındaki yerini almıştır. Hatalı politikalar ve alışkanlıklardaki değişimler öğrencilerin ve gençlerin önceliğini değiştirmiş sonrasında filateliye olan ilgiyi azaltmıştır. Türkiye’de filateliyi doğrudan araştırma konusu olarak ele alan fazla çalışma olmamasına rağmen son yıllarda düzenlenen sergilerle ve yayınlanan akademik çalışmalarla, alana farklı türde eserler kazandırılmıştır. Gerek posta tarihi gerekse filateli ile alakalı bilgi ve belgeler sonraki süreçte yapılması planlanan sanatsal ve akademik çalışmalara kaynak oluşturacak niteliktedir. Bu nedenle bu tür bilgi ve belgelerin geleneksel kayıtlar olarak değerlendirilmesi ve güvenli ortamlarda saklanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Armstrong, D. B. (1914). *The boys' book of stamp collecting*. Riverside Press: Scotland.

Canada Post, (2022 Temmuz, 18). Resim Posta Programı Güncellemesi.

<https://www.canadapost-postescanada.ca/cpc/en/our-company/news-and-media/corporate-news/news-release/2022-07-18-picture-postage-program-update> (Erişim Tarihi: 14.11.2022)

Cardona, J. A. (2006 Ocak). Smilers. *The Philatelic Society*, 34(3), 1-22.

<https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/74277/1/JMPS34%283%29full.pdf>

Dadyan, S. (2018). *Babamın pulları/my father's stamps "osmanlı'dan cumhuriyet'e pul hikâyeleri*. İstanbul: Siyah Kitap.

Denny, M. (2018 Haziran). Signed, Selfie, Delivered: Turn Your Portraits Into Postage Stamps. <https://bluprint.onemega.com/selfie-stamp-phlpost/> (Erişim Tarihi: 23.12.2022)

Eskier, U. (2017 Ekim, 11). Filateli (Pulculuk) Nedir? (Tarihi Özellikleri Çeşitleri) <https://www.makaleler.com/filateli-pulculuk-nedir-tarihi-ozellikleri-cesitleri> (Erişim Tarihi: 20.12.2022)

Eugene, V. (1947). *Histoire du timbre-poste*. Paris: Presses Universitaires de France.

Fenech, A. (2006 Ocak). Postal Diary 1 St Lanuary 2005-31 St December 2005. *The Philatelic Society*, 34(3), 25-38.

<https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/74277/1/JMPS34%283%29full.pdf>

Feridun, H. (1939, Ocak 4). *Pul Merakı Çoğalıyor*. Akşam

<https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1936-01-04/7> (Erişim Tarihi: 23.12.2022).

Filateli. (2016). Filateli Terimler.

https://www.filateli.gov.tr/page/sol_menu/filateli_sozluk/2016_filateliterimler.pdf (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

Finnsh Postal Museum. (t.y.). Kişiselleştirilmiş Pulların Hikâyesi.

<https://www.postimuseo.fi/en/the-story-of-personalised-stamps/> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

Geçmişten Günümüze Posta. (2007). PTT Genel Müdürlüğü.

Güven Bezaz, Y. (2006). *Haberleşme ve tarihçesi*. Ankara: Türkiye Haber-İş Sendikası Yayınları.

Güzhan, S. (2020). Posta ve Pulun Tarihçesi. <https://www.kadikoyfilateli.org/posta-ve-pulun-tarhes> (Erişim Tarihi: 18.12.2022).

India Post. (2020 Şubat, 14). Benim Damgam.

<https://www.indiapost.gov.in/Philately/Pages/Content/My-Stamp.aspx> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Kış, S. (2015). Pul Para Oldu Osmanlı Devleti Hazinesine Kaynak Arayışında Antika Posta Pulları, *Turkish Studies*, 10(9), 321-340. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8421>.

Kruck, D. (2020). *Efsanevi Koleksiyonerler Filateli Organizatörü*.

<https://www.davidfeldman.com/2020/06/legendary-collectors-8-the-organiser-of-philately/> (Erişim Tarihi: 09.12.2022).

Kuter, M. (2012). *Pullardaki Bursa 1923-2010*. 1. Baskı. Ankara: Korza Yayıncılık.

Linns Stamp New. (2020 Mayıs, 20). Stamps.com, USPS'nin Özelleştirilmiş Posta Ücretini Sona Erdirme Kararına İtiraz Ediyor. <https://www.linns.com/news/us-stamps-postal-history/stamps-com-challenges-usps-decision-to-end-customized-postage> (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

Magyar Posta. (2017). Wery Own Stamp.

https://www.posta.hu/stamps/stamps/new_stamps/very-own-stamp/ (Erişim Tarihi: 06.12.2022).

- Malta Post. (2012). 2012 Personalised Stamps. <https://www.maltapost.com/personalised-stamps> (Erişim Tarihi: 28.12.2022).
- Masini, A. (2003, Nisan). History of Postage Stamps. *Gozo Philatelic Society*, 12, 16-18.
- MFN. (t.y.). Dutch Motorcycle Philatelist. <https://www.mfnl.nl/Nieuwsbrief/NB132/NB132PersZegelsEng.html> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Negus, J. ve Birch, B. J. (2013). Unpublished Tiffany Manuscripts. *PLR*, 62, 28-50.
- News.gov.hk. (2003 Ağustos). Heartwarming Stamps to be Issued Sept 10. <https://www.news.gov.hk/isd/ebulletin/en/category/healthandcommunity/030813/html/030813en05003.htm> (Erişim Tarihi: 14.09.2022).
- NZ Philatelic Federation (t.y.). Sözlük. <https://nzpf.org.nz/resources/for-collectors/glossary/> (Erişim Tarihi: 07.10.2022).
- Orissadiary (t.y.). Bhutan, Sandip Soparrkar ve Dans İçeren Özel Bir Pul Bastı. <https://orissadiary.com/bhutan-issues-special-stamp-featuring-sandip-soparrkar-dance-cause/> (Erişim Tarihi: 05.12.2022).
- Parrick, C. (1882). *The Position of Sir Rowland Hill Made Plain*. London: Effingham Wilson Royal Exchange.
- Post and Parcel (2006 Mart, 16). UK Royal Mail Kişiselleştirilmiş Pullar Geliştiriyor. <https://postandparcel.info/14571/news/uk-royal-mail-develops-personalised-stamps/> (Erişim Tarihi: 28.11.2022).
- Posta ve Telgraf Teşkilatı A. Ş. (2021). 2019-2020-2021 Yılları İşletme Bütçesi.
- PTT. (t.y.). Emisyon Programı. https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Posta/PulVeFilateli.aspx#ptt_emisyon_programi (Erişim Tarihi: 12.08.2022).
- PTT. (2020a). Değerli Kâğıtlar İşletme Prosedürü. https://www.ptt.gov.tr/Dokumanlar/Mevzuat/degerli_kagitlar_prosedur.pdf (Erişim Tarihi: 12.08.2022).
- PTT. (2020b). Kişisel Pul İşletme Prosedürü. https://www.ptt.gov.tr/Dokumanlar/Mevzuat/kisisel_pul.pdf (Erişim Tarihi: 18.08.2022).
- PTT Anonim Şirketi. (2014). *Şef Görevde Yükselme Sınavı Ders Notları*. Ankara.
- PTT A. Ş. Genel Müdürlüğü. (2015). 01.01.2015-31.12.2015 Bilanço ve Faaliyet Raporu.
- PTT A. Ş. Genel Müdürlüğü. (2016). 2016 Yılı Bilanço ve Faaliyet Raporu.

- PTT Bülten. (2022, Ocak). *PTT Pul Müzesi'nde Osmanlı'dan Günümüze Pullarla Tarihe Yolculuk*
<https://www.ptt.gov.tr/Lists/Yayinlarimiz/Attachments/216/2.pdf> (Erişim Tarihi: 30.12.2022).
- PTT Faaliyet Raporu. (2008). Ankara.
- PTT Faaliyet Raporu. (2012). Ankara.
- PTT Genel Müdürlüğü. (2007). 2007 Yılı Bilanço ve Faaliyet Raporu. Ankara.
- PTT Genel Müdürlüğü. (2009). 2009 Yılı Bilanço ve Faaliyet Raporu. Ankara.
- PTT Genel Müdürlüğü. (2010). 2010 Yılı Bilanço ve Faaliyet Raporu. Ankara.
- PTT Pul Müzesi. (t.y). Güncel Sergiler.
<http://www.pttpulmuzesi.org.tr/PageDetail.aspx?PID=12> (Erişim Tarihi: 30.12.2022).
- Pulhane. (t.y.a). Özel Gün Zarfı İle Özel Gün Damgası.
<https://www.pulhane.com/YilSayfaListeleri/oz1B%C3%BCt%C3%BCnY%C4%B1llar.html>
(Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Pulhane. (t.y.b). İlk Gün Zarfı İle İlk Gün Damgaları.
<https://www.pulhane.com/YilSayfaListeleri/ig1B%C3%BCt%C3%BCnY%C4%B1llar.html>
(Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Pulhane. (t.y.c). Portföy. <https://www.pulhane.com/YilSayfaListeleri/bportfoyer.html>
(Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Pulhane. (t.y.d). Pul Baskılı Posta Kartlarının Tamamı.
<https://www.pulhane.com/YilSayfaListeleri/apbpklistesi.html> (Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Sing Post (t.y.). Kilometre Taşları. <https://160.singpost.com/milestones/> (Erişim Tarihi: 18.12.2022).
- Slovenska Posta (2022). Filateli. <https://www.posta.sk/en/services/philately> (Erişim Tarihi: 11.12.2022).
- Smith, D. (2018 Temmuz). Australian Exhibition Souvenirs: A Guide To Collecting (Part 2), *Capital Philately*, 32(6), 3-12.
- Sossi.org (t.y.). Endonezya Kişiselleştirilmiş Pullar.
<https://www.sossi.org/personal/indonesia.htm> (Erişim Tarihi: 27.11.2022)
- Stampbears (2022). Korea's First Personalized Stamps.
<https://stampbears.net/thread/1666/koreas-first-personalized-postage> (Erişim Tarihi: 19.10.2022).
- T. C. Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş. (2013). PTT İşletme Yıllığı. Ankara.

T. C. Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş. (2015-2017). 2015-2016-2017 Yılları İşletme Bütçesi. Ankara.

T. C. PTT Genel Müdürlüğü. (2009). 2007-2008-2009 Yılları İşletme Bütçesi. Ankara.

T. C. PTT Genel Müdürlüğü. (2011). 2011 Yılı Bilanço ve Faaliyet Raporu. Ankara.

T. C. PTT Genel Müdürlüğü. (2012). 2012 Yılı Bilanço ve Faaliyet Raporu. Ankara.

T. C. PTT Genel Müdürlüğü. (2014). 2012-2013-2014 Yılları İşletme Bütçesi. Ankara.

Togay, U. (2013). 1863-İlk Tuğralı Pullar.

<https://www.turkishpostalhistory.com/index.php/tr/m-articles/m-ottoman-empire/m-otto-stamps/20-tughra-stamps> (Erişim Tarihi: 19.04.2023).

Uzun Aydın, D. (2020). Koleksiyon Toplanmasından Müze Yapılarına Geçiş Aşamaları ve İlk Müze Okulu (İzzediniye) Açma Girişimi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(1), 82-91. doi: 10.34137/jilses.730220.

Word Press. (t.y.). Belgische Postzegelcatalogus Special.

<https://belgischepostzegelcatalogusspecials.wordpress.com/mystamps/> (Erişim Tarihi: 23.12.2022).